

YTTRANDE

Er ref/dnr: Ku2019/02112/KL
Vårt dnr: 19/20

Umeå 25 maj 2020

Till: Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Betänkandet SOU 2019:58 Härifrån till Evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv

Sammanfattning

Folkrorelsearkivet i Västerbotten ser positivt på den undersökning och kartläggning av en enskilda arkiv som arkivutredningen gjort inom ramen för sitt uppdrag. Utredningen har skapat sig en god överblick över hur enskilda arkiv fungerar och verkar.

Utredningen ger flera intressanta förslag. Ett sådant är förslaget till ny arkivlag. Förslaget till nya syftes- och ändamålsparagrafer deklarerar att arkiven är en del av kulturarvet och ska bidra till det demokratiska samhällets beständighet och utveckling. Detta ser vi som viktiga ställningstaganden. Vi ser även positivt på att enskilda arkivinstitutioner som erhåller verksamhetsbidrag av statliga medel delvis ska lyda under arkivlagen.

Att enskilda arkivinstitutioner som uppbär statsbidrag ska lämna uppgifter om sina arkiv till ett nationellt arkiv-informationssystem ser vi som ett rimligt krav. Vi vill dock poängtera att detta nationella system måste anpassas så att det kan ta emot information från de enskilda arkiven på ett enkelt och kostnadseffektivt sätt. Det befintliga systemet (NAD) som handhas av Riksarkivet fungerar inte tillfredsställande idag.

Vi ser positivt på förslaget att staten ska stimulera bildandet och utvecklingen av arkivcentrum. Vi hoppas att en satsning på arkivcentra bidrar till att trygga närvaron av arkivinstitutioner i hela landet.

Vi stödjer utredningens förslag att skapa en långsiktig struktur för bevarande av nationella minoriteters arkiv där minoriteterna och deras organisationer ges resurser och mandat att bygga upp arkiv och arkivkompetens. Vi vill vidare framhålla att befintliga föreningsarkiv kan vara en viktig resurs i det arbetet, regionalt och lokalt.

Vi vill avslutningsvis understryka att arkivsektorn är ekonomiskt eftersatt. Detta gäller inte minst de enskilda arkivinstitutionerna som behöver modernisera sin infrastruktur och rekrytera nya kompetenser för att bibehålla sin relevans. Ytterligare statliga bidrag skulle stärka den ekonomiska grundtryggheten och möjligheterna att aktivt förvalta och tillgängliggöra arkiven på lång sikt, även de digitalt födda. Vi välkomnar därmed arkivutredningens förslag om att öka anslagen till enskilda arkiv, men önskar att stödet kunde vara mer omfattande än föreslagna 10 miljoner per år.

Postadress
Gammlia
903 42 UMEÅ
Tel. 090-713030

Postadress
Nordanå
931 33 SKELLEFTEÅ
Tel. 0910-880 05

Bankgiro: 403-0581
Organisationsnummer: 89 40 01-6101
Websida: www.folkrorelsearkivet.se
E-post (U): info@folkrorelsearkivet.se
E-post (S): skelleftea@folkrorelsearkivet.se

Särskilda synpunkter

1. Författningsförslag

1.1 Förslag till arkivlag

Utredningen föreslår en ny syftesparagraf (1 §) i arkivlagen där det framgår att lagen ska trygga tillgången till allmänna handlingar, främja tillgången till kulturarvet, samt bidra till det demokratiska samhällets beständighet och utveckling. I utredningens förslag till ändamålsparagraf (2 §) deklarerar att arkiven är en del av kulturarvet. Folkrorelsearkivet anser att detta är viktiga ställningstaganden som förtydligar arkivens värde för samhället. De nya skrivningarna inkluderar även enskilda arkivinstitutioner och arkiv på ett sätt som inte sker i nu gällande arkivlag (1990:782).

Folkrorelsearkivet anser att det vore önskvärt att arkivlagen ännu tydligare visar att arkivinstitutionerna utgör en del av kultur- och ABM-sektorn genom att dela vissa ändamålsskrivningar med museilagen (2017:563, 4 §) och bibliotekslagen (2013:801, 2 §). Förutom att arkivinstitutionerna har ett förvaltande uppdrag bör det framgå att vi har ett kunskapsförmedlande och publikt uppdrag, där vi, liksom andra kulturinstitutioner, skapar kulturupplevelser och främjar fri åsiktsbildning.

Under 3 § vad gäller lagens tillämpningsområde föreslås att "sådana enskilda arkivinstitutioner som erhåller verksamhetsbidrag av statliga medel" ska omfattas av lagen vad gäller 7 § andra stycket och 14 §. Eftersom de regionala enskilda arkivinstitutionerna erhåller allmänna medel genom kultursamverkansmodellen, blir det här tydligt att vi delvis omfattas av lagen, vilket vi tycker är bra.

Vi anser vidare att det borde klargöras i arkivlagen att arkiv i vissa fall skyddas som kulturminnen i enlighet med kulturmiljölagen (1988:950). En sådan skrivning kunde stärka skyddet mot förskingring, utförelse eller förstörelse av enskilda arkiv.

Arkivlagen 14 §, samt 1.5 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2009:1593) med instruktion för Riksarkivet

I utredningens förslag till arkivlagens 14 § fastställs att de enskilda arkivinstitutioner som erhåller statliga bidrag ska lämna uppgifter till ett nationellt arkivinformationssystem. I texten till lagen tydliggörs att det är NAD, den nationella arkivdatabasen som åsyftas.

Att de regionala enskilda arkivinstitutionerna ska tillgängliggöra uppgifter om sina arkiv anser vi vara ett rimligt krav och går helt i linje med vad vi önskar göra. En förutsättning är dock att den nationella arkivdatabasen (NAD) fungerar så att arkivinstitutioner kan leverera information till den på ett enkelt och kostnadseffektivt sätt. Det går inte idag. Vi upplever att NAD är mycket eftersatt både sett till funktion och tillgänglighet. Resursen är okänd för den breda allmänheten, inklusive forskarsamhället. Gränssnittet är svårt att förstå för en person som inte är van att söka i arkiv. Databasen har hittills utvecklats utifrån Riksarkivets egna behov och det underliggande systemet Arkis som endast Riksarkivet har tillgång till. Flera av de enskilda arkiven i Sverige är beroende av system som inte stöds av nuvarande NAD. Vid Folkrorelsearkivet i Västerbotten, som är ett av Sveriges största föreningsarkiv, använder vi exempelvis FileMaker som databas för vårt bestånd, vilket inte är kompatibelt med NAD. Det är en stor brist som kan kosta oss mycket om utredningens förslag till 14 § vinner laga kraft innan systemet för överföring rättats till.

Vi efterlyser en nationell arkivdatabas som är användarvänlig och kompatibel med såväl lokala som internationella arkivdatabaser (jämförbar med Libris, den nationella biblioteksdatan). Ansvarig part, Riksarkivet, måste hitta former för att regionala och lokala arkivinstitutioner ska kunna föra över information till databasen och det bör göras i samverkan med arkivsektorn. Vi välkomnar förslaget att Riksarkivet tilldelas 3 miljoner årligen för rådgivning och vägledning till enskilda arkivinstitutioner, men anser att det behövs ytterligare riktade insatser för att utveckla NAD.

1.3 Förslag till förordning om statsbidrag till arkivcentrum

Många arkivinstitutioner samarbetar redan idag genom centrumbildningar. Samarbete är positivt – det gynnar tillgängligheten till arkiven och institutionerna kan hitta värdefulla synergieffekter sinsemellan och levandegöra, synliggöra och sprida kunskap om arkiven än mer. Vi ser positivt på att utredningen vill stimulera den här typen av samarbeten.

Vi ser även positivt på att den föreslagna förordningen inte låser sig till att enbart premiera nybildandet av centrumbildningar, utan även avser stödja utvecklingen av redan befintliga arkivcentrum (enligt 6 §). Detta behövs eftersom arkivcentrum ofta förväntas vara mer tillgängliga för allmänheten än en enskild arkivinstitution, vilket medför större driftkostnader.

En annan synpunkt vi vill framhålla, är att vi hoppas att en satsning på arkivcentra bidrar till att trygga närvaron av arkivinstitutioner i hela landet. Den regionala tillgången till arkiv utgör en viktig förutsättning för allas tillgång till kulturarv och för regional forskning och utveckling.

Vi ställer oss emellertid frågande till att förordningen inte tydligt inkluderar centrumbildningar som omfattar statliga landsarkiv i samarbete med kommunala och enskilda arkiv, då många befintliga centrumbildningar består av just denna kombination av institutioner.

4. Beskrivning av arkivsektorn

4.5.1 Samlingsbegreppet enskilda arkiv

I utredningen förs ett resonemang om att byta benämning från det nuvarande "enskilda arkiv" till "privata arkiv". Här framhålls att termen enskilda har flertalet betydelser vilket kan leda till missförstånd och begreppsförvirring. För att bättre gå i linje med hur andra länder benämner sina arkiv föreslås ett namnbyte från enskilda till privata.

Vi anser att den föreslagna begreppsförändringen riskerar att skapa ytterligare förvirring. De enskilda arkiv som ingår i kultursamverkansmodellen finansieras både av privata och offentliga medel. Att benämna något som "privat" istället för enskilt riskerar i ett svenskt sammanhang att skapa en koppling till begreppen privat respektive offentlig sektor och kan då låta påskina att den enskilda arkivinstitutionen och arkivets handlingar skulle vara av privat karaktär och därmed bekostas av privata medel. Med bakgrund i detta resonemang föreslår Folkrörelsearkivet att benämningen enskilda behålls.

10. Stödjande och främjande av enskilda arkivsektorn

10.5.1 Statsbidrag till enskilda arkivsektorn

Utredningens förslag att tillföra ytterligare 10 miljoner vardera utöver de befintliga statsbidragen till regionala- och nationella enskilda arkivinstitutioner ser Folkrörelsearkivet i Västerbotten som positivt.

Liksom utredningen anser vi att det behövs ytterligare statliga medel för att skapa en ekonomisk grundtrygghet hos de enskilda arkivinstitutionerna och möjlighet att aktivt förvalta och tillgängliggöra

arkiven på lång sikt. Offentliga medel behövs i synnerhet för förvaltningen av så kallade herrelösa arkiv, vilka utgör majoriteten av vårt arkivbestånd och kulturarv.

De enskilda arkiven behöver idag ytterligare stöd och resurser för att kunna samla in, bevara och tillgängliggöra digitalt arkivmaterial och metadata från föreningar och andra organisationer som vill bevara sin historia. Föreningen Sveriges länsarkivarier genomförde 2018–2019 en utredning om förutsättningarna för länsarkiven att samarbeta kring ett gemensamt e-arkiv. En gemensam lösning beräknas kräva mellan 10 och 25 miljoner kronor årligen i offentliga medel, beroende på institutionell form, förväntade möjligheter till avgiftsfinansiering och skalbarhet. Endast sett till denna prognos är arkivutredningens föreslagna anslagsökning till de enskilda arkivinstitutionerna otillräcklig.

12. Urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas arkiv

Utredningen visar att det är angeläget att arkivsektorn tar hänsyn till den svenska minoritetspolitiken och stöttar samernas särskilda ställning som urfolk och säkerställandet av de nationella minoriteternas kulturarv. Det ser vi som positivt.

Även om det fortfarande finns strukturella frågor gällande ansvarsområden att reda ut så är Folk Rörelsearkivet i Västerbotten av uppfattningen att den dialog med nationella minoriteter och deras organisationer som initierats under utredningen och de förslag som tagits fram ger ett bra underlag för det fortsatta arbetet med att bevara och förvalta nationella minoriteters arkiv. Folk Rörelsearkivet vill understryka betydelsen av att strukturen och ansvarsfördelningen baseras på de nationella minoriteternas egna behov och att minoriteternas organisationer ges resurser och mandat att skapa arkiv och bygga kompetens i arkivkunskap.

Vi vill vidare poängtera att de regionala föreningsarkiven kan användas som en resurs, både i arbetet med att stärka nationella minoriteters bevarande av arkiv och i bildandet av nya arkivcentrum. I vårt uppdrag ingår redan ett särskilt ansvar för att uppmärksamma nationella minoriteters och urfolks språk och kultur. Mycket av vår verksamhet ligger också i linje med vad som efterfrågas i utredningen. Vi är ingen myndighet, utan vår verksamhet har i decennier byggts upp av ideella organisationer som själva önskar bevara sin rörelses kulturarv. Vi har en lokal och regional närvaro och därmed en geografisk närhet till våra arkivbildare. Vi ger råd och stöd till den som vill skapa och förvalta sitt eget arkiv och vi gör det inte i vinstsyfte.

Utredningen föreslår att 2 miljoner kronor tillförs Sametinget för arbetet med ett nytt ansvar för samiska arkiv. Vi anser att detta inte ska ges som en engångsinsats utan tillföras det årliga förvaltningsanslaget.

Styrelsen för Folk Rörelsearkivet i Västerbotten, genom

Lina Vänglund
Ordförande

Postadress
Gammlia
903 42 UMEÅ
Tel. 090-713030

Postadress
Nordanå
931 33 SKELLEFTEÅ
Tel. 0910-880 05

Bankgiro: 403-0581
Organisationsnummer: 89 40 01-6101
Websida: www.folkrorelsearkivet.se
E-post (U): info@folkrorelsearkivet.se
E-post (S): skelleftea@folkrorelsearkivet.se